

Israël-leesrooster door Bart Gijsbertsen

Inleiding

Indertijd was ik zijdelings betrokken bij het project van prof.dr. Jaap H. van der Laan dat tenslotte resulteerde in zijn boek *Elementaire bijbellezingen; nieuw leesrooster voor de eredienst*. In onze gesprekken opperde ik dat er ook een leesrooster zou moeten zijn dat predikanten op een andere manier op het spoor zet van de verhouding tussen Kerk en Israël; anders dan tot de Tweede Wereldoorlog gangbaar was. Dat had ik misschien niet moeten zeggen. In elk geval bleef Jaap van der Laan vanaf dat moment vragen wat ik precies bedoelde en hoe zo'n rooster er dan uit zou zien. Dat dit 'Israël-leesrooster' nu het licht ziet is dan ook zeker mee zijn verdienste; waarvoor hartelijk dank!

Het ging en gaat mij bij dit rooster niet om een rooster voor ingewijden zoals ik die ken uit mijn tijd in de Raad van de verhouding van Kerk en Israël en die met naam en toenaam weten welke sidra in de synagoge op de sabbath aan de orde zijn. Het gaat mij om een rooster dat elke experimenterende predikant kan gebruiken en dat de bijbel anders opent dan in de klassieke christelijke theologie gebruikelijk is. Het is een rooster geworden dat een jaar lang (als een uitstapje uit de andere roosters) te gebruiken is.

Het leesrooster

Omdat het een Israël-leesrooster betreft, heb ik de kalender van het Joodse maanjaar als uitgangspunt genomen. Vervolgens heb ik de maand Nisan, de eerste maand van het Joodse jaar, gekozen als beginpunt; met het grote feest dat Israël – maar ook de kerk – constitueert: Pasen/Pasen. Rond die tijd is het meest duidelijk dat de kerk zich ten diepste niet op het zonnejaar maar op het maanjaar (beter: het synagogale jaar) oriënteert. De zo op het oog verspringende Paasdatum van de kerk ligt immers wel degelijk vast, namelijk op de Joodse kalender: 15 Nisan. Juist door de verspringende paasdatum (en als gevolg daarvan ook de datum van Pinksteren) wordt de kerk bij de les gehouden: zij wortelt in Israël.

Niettemin liggen (door andere oorzaak) de data van Pasen en Pasen niet altijd in elkaars buurt. Dat is – bekeken tot en met 2025 – het geval in de jaren 2008, 2012, 2015, 2016, 2018, 2019, 2022 en 2024. Dan is dit leesrooster dus niet te gebruiken.

Het leesrooster breekt volledig met het traditionele schema belofte-ervulling. Het gaat – en dat is ook een historische gang van zaken – andersom. Jezus voert ons, goyiem, zijn wereld binnen: de wereld van de Tora. Dus horen we als kerk de nieuw-testamentische lezing nu eens als een inleidende lezing op de Tenach. Over het effect daarvan mag de gebruiker zelf oordelen. Hoofd- en nevenlezing komen (bijna) altijd uit een andere afdeling van Tenach.

Om de verschuiving van het synagogale maanjaar ten opzichte van het kerkelijk zonnejaar op te vangen, zijn twee buffers ingevoegd die per jaar in lengte kunnen verschillen.

De eerste buffer valt nauwelijks op: het leesrooster begint met een 6^e t/m 4^e zondag voor Pasen, los van het synagogale jaar. (Het Poerimfeest, eigenlijk in deze tijd aan de orde, heeft zijn plek gekregen aan het slot van het leesrooster). Door deze start van het rooster ontstond er ruimte om iets te doen met de kerkelijke veertigdagentijd. Tegelijk kunnen deze eerste zondagen gebruikt worden als een inleiding voor de gemeente in dit Israël-leesrooster. De tweede buffer is ingebouwd in de 23^e t/m 26^e zondag na Pinksteren.

De structuur van het rooster

Van Pasen tot Pinksteren heeft het rooster een voor elke predikant vertrouwde structuur.

De periode na het Wekenfeest (Pinksteren) – het feest dat verbonden is met de neerdaling van God op Sinäi – is in de Joodse traditie onder te verdelen in drie perioden van veertig dagen. Veertig dagen was Mozes op de berg (Ex.24:18). Na het breken van de stenen tafelen begon vervolgens een periode van vasten van veertig dagen (Deut. 9:18). Daarna was Mozes opnieuw veertig dagen op de berg (Ex. 34:28). Deze periode van honderdtwintig dagen eindigt met de Grote Verzoendag, gevolgd door het Loofhuttenfeest.

Ik heb deze indeling gebruikt als structuur voor het leesrooster. In de eerste periode volgen we het begin van de Tien Woorden. Deze periode loopt van Wekenfeest tot de 17^e Tammoez. Op die dag gedenkt Israël onder meer (!) het verbrijzelen van de tafelen van het Verbond.

De tweede periode loopt van de 17^e Tammoez tot de 28^e Av. Op die laatste dag krijgt Mozes het bevel twee nieuwe stenen tafelen te houwten. Voor deze tweede periode heb ik woorden van Mozes gekozen die gaan over het leven van het volk tussen uittocht en intocht, tussen hoop en wanhoop.

Dan de derde periode: Mozes beklimt opnieuw de berg en verblijft daar weer veertig dagen en nachten. Daarom pakken we deze periode de draad van de Tien Woorden weer op en eindigen die (rond Rosj haSjana) met de woorden van Exodus 34 die op de Grote Verzoendag in de synagogale liturgie een belangrijke plaats hebben.

Kalender

Voor wie het niet zo op hun netvlies hebben volgt hieronder een kort overzicht van de Joodse kalender.

Nisan	1	Nieuwjaar van de feesten
	15-22	Pesach
	16	Eerste dag van de Omertelling
	27	Jom haSjoah ('Holocaust'-dag)
Ijar	4	Jom haZikkaron (Dag ter herdenking van de gevallenen)
	5	Jom haAtsmaoet (Onafhankelijkheidsdag)
	18	Lag baOmer (33 ^e Omerdag)
	28	Jom Jeroesjalajiem (Jeruzalemdag)
Sivan	6-7	Sjavoe'ot (Pinksteren/Wekenfeest)
Tammoez	17	Sjiva Asar (Vastendag)
Av	9	Tisja beAv (Verwoesting van de tempel; vastendag)
Eloel		
Tisjri	1-2	Rosj haSjana (Nieuwjaar)
	3	Tsom Gedalja (Vastendag van Gedalja)
	10	Jom Kippoer (Grote Verzoendag)
	15-21	Soekot (Loofhuttenfeest)
	21	Hosjana Rabba
	22	Sjemini Atseret (Slotfeest)
	23	Simchat Torah (Vreugde der 'wet')
Chesjwan		
Kislev 25vv		Chanoeka (Inwijdingsfeest)
Tevet	1-2	Laatste dagen van Chanoeka
Sjevat	15	Toe biSjevat (Bomenfeest)
Adar	13	Taäniet/Vasten van Esther; in schrikkeljaar in Adar II
	14-15	Poerimfeest (Lotenfeest); in schrikkeljaar in Adar II

Toelichting op de teksten

Uiteraard gaat het vooral om de eigen ontdekkingen van de gebruikers van dit rooster. Een korte verklaring kan echter zijn nut hebben om de achterliggende gedachte van een bepaalde combinatie te begrijpen; en daar dan vervolgens op eigen wijze mee om te gaan!

Vanuit deze gedachte is bij elke combinatie een thema geformuleerd.

En voor wie meer informatie wil, volgen hieronder nog een aantal gedachten bij de diverse lezingen.

Tijd voor Pasen

Na het Poerimfeest beginnen Joodse gelovigen naar Pesach toe in de gaten te houden welk voedsel er nog in huis is. Dat moet immers voor Pesach geconsumeerd zijn of alsnog uit huis worden verwijderd; er mag geen oud zuurdesem meer in huis zijn. Zo werpt Pesach zijn schaduw vooruit.

Deze voorbereidingstijd is uiteraard niet alleen een ceremonieel gebeuren, maar ook een vraag naar de levensstijl. Hoe zullen we 'de nieuwe tijd' ingaan? Welke tesjoeva (bekering) is nodig? Een aantal thema's uit de Bergrede bepalen ons daar nadrukkelijk bij.

Vanaf de 3e zondag voor Pasen volgen we de Exodus-lezingen die in de synagoge centraal staan op de weg naar Pesach, de uittocht uit Egypte en de doortocht door de Rode Zee.

Exodus 1 begint waar Genesis eindigde: bij een doods-kist in Egypte. Maar tegen de verdrukking in groeit 'Israël'. Deze naam van Jakob, één van de 'eerstgeborenen' uit Genesis, klinkt met ingang van Exodus voor een heel volk; eerstgeborene onder vele broedervolken. Israël komt als volk op het wereldtoneel vanuit de diepte, het donker van de dood. Door dit geboortegrav zijn zij geïdentificeerd. Het is een klein licht (zoals het Woord een olielampje voor de voet is), maar dit licht zal niet door het donker worden verzwoegen. Echter: wie het woeste water en de duistere machten ziet, kan de schrik om het hart slaan.

Geroepen om de confrontatie aan te gaan met donkere machten, is er de weigering om van wal te steken. Is er een overkant? Wie is erbij, onderweg? Is een nieuwe toekomst cq schepping mogelijk? En zal het volk die vrijheid aankunnen of kiezen voor de bekende machten? En als God nadert van een totaal onverwachte kant is er nog meer schrik.

In de stille week volgen we vol spanning Gods weg met Israël, 'de knecht des HEREN' onder de volken. Op de Paasdag horen we hoe latere generaties zich die gang hebben eigen gemaakt.

Van Pasen tot Pinksteren

Na Pasen volgen we een drietal weken Hooglied, de feestrol van Pesach. In een wereld die eruit ziet als een nieuwe tuin bezingen 'bruid en bruidegom' hun liefde.

Maar liefde maakt kwetsbaar. Hooglied zingt ook over de angst voor verlating en de ervaring van die verlating. 'Ik riep hem, maar hij antwoordde mij niet'. Vreemdelingen maken zich meester van de verlatene, bespotten haar, laten zich gaan in wreedheid. Jom haSjoah maakt de bruid radeloos: waar is God?

Toch: liefde is sterk als de dood, een vuurgloed van JHWH. De doden zullen herrijzen en leven. In deze dagen denkt Israël aan de gevallen in de bevrijdingsoorlogen en viert het de onafhankelijkheid van de staat.

De feestrol van Sjavoe'ot is Ruth. De dagen tussen Pasen en Pinksteren zijn de dagen van de Omer-telling. Deze tussentijd wordt in de synagoge gekarakteriseerd als een tijd van waken en bezorgdheid. Naast het tellen van de schoven, moet de mens vooral 'op zijn tellen passen'. Vrijheid (Pesach) zonder de Tien Woorden (die gegeven worden op Sjavoe'ot) leidt gemakkelijk tot chaos en anarchie. De vrijheid (cheroet) vindt zijn vervulling pas in de gegraveerde (charoet) geboden. Uitkijken dus, of je verspeelt je vrijheid en het land.

In het boek Ruth horen we dat er geen brood is in Bethlehem (het broodhuis!). Pas wanneer er messiaans management gesignaleerd wordt in de gestalte van Boaz keert het tij. Ruth 2 klinkt

rond Lag baOmer, de 33^e dag van de Omertelling. Even wat licht in een donkere tijd; de enige dag gedurende de Omertelling dat in Joodse kring mag worden gefeest. Ruth 3 klinkt in de tijd van de viering van Jeruzalem-dag. Na vele eeuwen kwamen de Joden in de Zesdaagse Oorlog van 1967 voor het eerst weer in bezit van de oude stad, inclusief de tempelmuur. Velen vierten die dag sindsdien door naar de tempelmuur te gaan en daar te bidden.

Tegen de tijd dat het Pinksteren wordt en de oogst binnen is, blijkt die oogst verrassend veelzijdig: een niet-Joodse heeft zich aan Israël in de diaspora vastgeklemd, vindt een thuis in Bethlehem, vormt zelfs mee het huis van David.

De inleidende lezingen in deze tussentijd zijn grotendeels gekozen uit de eerste Petrus-brief, waar ook het thema cheroet-charoet aan de orde is. Alleen op de Pinksterdag zelf wordt Ruth 4 verbonden met Handelingen 10; pas daar – en niet in Handelingen 2 – maakt Petrus tot zijn stomme verbazing mee dat de Heilige Geest ook op niet-Joden wordt uitgestort.

(In deze periode valt ook Hemelvaartsdag. Een voorstel voor lezingen: Efeze 1:15-13; Psalm 8; Daniël 7:9-18. Thema: de mensenzoon)

Na Pinksteren

De eerste periode van veertig dagen (zie ‘de structuur van het rooster’) beginnen we met de verbondssluiting, het neerdalen van de HERE op ‘het hoofd’ van de berg; Vuur en Woord. In Handelingen 2 krijgt het gedenken van deze gebeurtenis gedurende de ‘leernacht’ van de discipelen van Jezus een extra dimensie.

Vervolgens horen we in Exodus 24 de ‘ratificatie van het verbond’ in een unieke gemeenschap van God met (de oudsten van) zijn volk. Daarna bestijgt Mozes voor het eerst de berg om alle geboden (niet alleen de Tien Woorden) van God te ontvangen.

Terwijl – om zo te zeggen – Mozes op de berg vertoeft, maken we een begin met de Tien Woorden. We breken de serie halverwege letterlijk en figuurlijk af, als Mozes ze verbrijzelt aan de voet van de berg.

In de tweede serie van veertig dagen blijven we bij ‘Mozes in zijn vasten’. Deze periode van inkeer en omzien gebruiken we om teksten uit Deuteronomium te lezen: woorden van Mozes tot Israël aan het eind van zijn leven. We luisteren achtereenvolgens naar ‘het Sjema’, de bedoeling van de veertig jaar in de woestijn, en de zekere toekomst van Israël.

In de derde veertig-dagen-periode horen we hoe Mozes opnieuw bevel krijgt om twee stenen tafelen te houwen. Hij beklimt weer de berg, en ontvangt de geboden. We luisteren verder naar de Tien Woorden.

16^e tot en met 19^e na Pinksteren

Op Rosj haSjana klinkt Gods zelfopenbaring (Exodus 34:6vv). Met die woorden begint het nieuwe jaar en beginnen ook de dagen van zelfonderzoek: hoe leeft het volk met God en zijn Woord? Op Rosj haSjana (de dag des HEREN) maakt Johannes op Patmos een vergelijkbare openbaring mee en klinkt de oproep tot zelfonderzoek aan de zeven gemeenten in Klein-Azië. Na de Grote Verzoendag volgt hét grote feest: Loofhutten, met zijn universele strekking. Direct daarna het feest ‘Vreugde der Torah’. Nadat in de synagoge de laatste woorden uit ‘de boeken van Mozes’ zijn gelezen, begint men direct weer met Genesis 1. We verwijzen naar de veelheid van literatuur over al deze dagen; een ‘mêr à boire’.

20e tot en met 27e na Pinksteren

Prediker is de feestrol van Loofhutten. Nadenken over het leven vanuit een loofhut (letterlijk of figuurlijk): wat heeft echt waarde?

Vanaf de 23e na Pinksteren - afhankelijk van het aantal zondagen dat nog rest tot Advent - verschuift het kerkelijk rooster ten opzichte van het synagogaal rooster, waardoor Chanoeka of vroeg in de Advent of rond het Kerstfeest valt.

Aan de orde komen: het slot van Prediker (succes is nooit verzekerd), de in het christendom vergeten 'choetzpah', de universele betekenis van Sion, en de betekenis van terechtbrengende gerechtigheid.

Op de eeuwigheidszondag klinkt het slot van de Torah: de dood van Mozes. Vanwege een Joodse exegese dat Mozes hier zijn laatste opdracht krijgt (de vaders 'up to date' brengen over Gods weg met Israël) een tekst van Paulus daarnaast: er is onder de doden geen amnesie.

Advent

In deze tijd zouden goed loofhuttentema's aan de orde kunnen worden gesteld: God die komt wonen bij de mensen. Nu is gekozen voor teksten uit Mattheüs 1 en 2, gelezen tegen de achtergrond van Genesis: de wording van de mens (Adam) via de verwekking van Gods eerstgeboren zoon Israël; hoe deze wording geschiedt tegen de verdrukking in (Gezang 154; bij Kersttijd hoort geen romantiek). Voor zover het Chanoeka-feest nadert worden we ook bepaald bij identiteit en roeping van het Joodse volk.

Kerstfeest

Gekozen is voor een loofhuttentema: de omgang om het altaar. In een vertaling van Gregorius van Nyssa luidt de vertaling van Ps. 118:27: 'God de HERE is ook aan ons verschenen. Organiseer het feest met het dichtgebladerte tot aan de hoornen van het altaar.' Zwaaiend met dichtbebladerde twijgen, hosanna's zingend rondom het altaar, verbindt het volk op aarde zich met de hemelmachten (hoornen). Een 'tempel' wordt ingewijd.

1^e tot en met 6^e na Kerst

Voor deze feestloze tijd is – volstrekt arbitrair, maar wel het Lucasevangelie volgend - gekozen voor de thema's besnijdenis, reiniging, tempel, Messias, terugkeer en koningschap.

7^e tot en met 9^e na Kerst

Met het oog op het Poerimfeest lezen we de bijhorende boekrol: Esther. De tekstkeuzes gaan over conformisme, de (eeuwige) strijd met Amalek, en de betekenis van vasten.